

ПРИКАЗИ

Гордана Трипковић
Филозофски факултет
Нови Сад

НОВИ ИСКОРАК У НАШОЈ НАУЦИ О ПОРОДИЦИ

А. Милић, *Социологија породице – Критика и изазови*,
Београд, Чигоја штампа, 2001.

Почетком јесени 2001 године, појавила се књига једноставног наслова *Социологија породице – критика и изазови*, Анђелке Милић, истраживача породице који има и двадесетогодишње искуство професора у раду са студентима социологије. Писац бројних студија о породици, А. Милић се овог пута научној и широј јавности представља обимном расправом која крунише њен досадашњи, како научно-истраживачки тако и професорски рад. Једноставност назива ове књиге, као и блага назнака у поднаслову (критика и изазови), читаоцу ће пружити тек наговештај о сложености приступа који се у њој развија, о богатству идеја о којима она говори, те о осећању личне одговорности њеног аутора за јавно изречену реч о породици.

Полазећи од тога да се породица увек појављује као друштвени тоталитет, једнако као што су такви тоталитети и глобално друштво и личност, А. Милић истиче како се специфичност породичног тоталитета састоји у томе да она представља мост или посредујућу инстанцу између појединца и друштва, те да се у томе заправо исказује теоријска "парадигматичност" дисциплине која се бави породицом или њено 'стратешко' место за разумевање друштва: "Породица се на тај начин исказује као контрапункт у коме се спајају и истовремено раздвајају процеси који иду

из глобалног друштва и они који се зачињу од појединаца. Дакле могло би се говорити о *централном* положају који породица заузима унутар друштвеног поља дејстава." (стр. 59)

Зато је средишње место и саме ове књиге заузела широко постављена расправа о донетима и дилемама саме научне дисциплине која се бави породицом – социологије породице. Наиме, ауторка готово истовремено прати и критички разматра неколико тема:

1) Историјски и хронолошки развој социологије породице, од родоначелника и утемељивача до наших савременика;

2) Генезу места социологије породице као академске дисциплине, њену диференцијацију на приступе и школе, њене домете и недостатке: преокупираност појединим темама, занемаривање других;

3) Линије развоја науке о породици у различитим традицијама Европе и Америке, с њиховим аутономним одликама, "распуклинама", деобама на струје, старије и млађе, позитивисте и "постпозитивисте" ...;

4) Расправу о самом њеном имену и одређењу подручја којим се бави, посебно расправе у модерној епистемологији о суштини дисциплинарности (интердисциплинарности, трансдисциплинарности) унутар корпуса наука које се баве породицом;

5) Обухваћен је и онај помало замршен круг препирки и деоба које се могу сматрати последицом (не)равнотеже између теоријских и емпиријских домета, те усуда науке која се бави човеком – стара, до некле цеховска трвења, која социологију чине и драматичном науком, јер од ње праве сцену на којој се главни глумци из године у годину смењују играјући "позитивисте" и њихове "критичаре", "постпозитивисте" и "нео-критичаре", у настојању да покажу јавности-публици како су друштвене и породичне промене достигле кулминацију и како управо они имају кључ за њихово објашњење или разумевање – у социологији породице је то идеја о "великом праску" (стр. 29) у теорији и породичној пракси током седмдесетих година прошлога века, када долази до тзв. "дивергенције".

6) Најзад, ауторка у промењеној породичној стварности, али пре свега у идеологизацији и митологизацији виђења породице у науци, као и због утицаја државних интереса и жеље за "надзором" над породицом, види и ону, можда мање видљиву, али за социолошко познавање како породице, тако и политике важну димензију проблема: политичку (зло)употребу породице, оштру борбу политичких фракција око породице (стр. 31); што значи да изван породичних, изван научних и изван друштвених потреба делују дневно-политички интереси и њихови протагонисти који у породици понекад виде само пуко средство за добијање бирачких гласова.

Невоља је, међутим, у томе што се и сама социологија породице налази на раскршћу, ако не и у беспућу. Она није у стању да без западања у "моралисање" одреди критеријуме "нормалног" и "патолошког" у породичном понашању, она често показује слепило за бурне промене у овом домену, можда и због тога што сам

појам породице спада у тзв. клизајуће феномене, те се лако прелази у домен личности односно друштва. (стр. 32)

Запажајући добро овај проблем, А. Милић трага за излазом који би у самој основи, у епистемологији и теорији о породици, имао своје утемељење. Тако емпирија не би лако измицала теоријском промишљању и била предмет лилипутанских истраживања која не могу да одговоре на питање куда иде савремена породица (можемо то назвати и "потребом за породицом") али и цивилизација у целини.

Упркос светлости коју ауторка види у доприносима феминизма и историјских истраживања породице (стр. 54), она оцењује да су многе уврежене претпоставке о породици у ствари заблуде или грешке. С таквим идејама-заблудама се она ухватила "у коштац", обавештена и отворена за посматрање ("распопућене") друштвене стварности, те упорношћу да научној дисциплини која се зове социологија породице удахне нови живот, а код нас још и да њене темеље учини сигурнијим.

Полазећи од тога да "међу социолошким појмовима ниједан није ни приближно толико идеологизован" као појам породице, А. Милић утемељује своју теорију и методу с ону страну дихотомије изражене у супротстављеним ставовима да породица, с једне стране, постоји у одувек непромењеном облику, а, с друге, да породица нестаје кроз разне облике не-породичних облика у "мултидимензионалној" породичној стварности. Дакле, упркос критичком односу према заблудама, она се залаже за пажљиво промишљање, а не њихово брзоплето одбацивање.

Насупрот тим квази-појмовима који, дефинишући појаву, само окамењују неке моменте у њеном развоју, ауторка се у својим анализама, једнако као и приликом систематизације огромног фонда постоје-

ћег знања, залаже за еластичност у приступу, те отвореност према друштвеној динамици. Тако је породица о којој она највише говори "модерна породица" – "амалгам" старог и новог "стециште" противречних тенденција. На тај начин А. Милић изражава и своје најдубље методолошко-теоријско уверење, свој научни *credo*, кога ће се држати у сусрету са свим важнијим темама из ове области: "Да би се ухватила целовитост и сложеност модерне породичне појаве можда најбоље резултате даје онај приступ који настоји да установи трајне противуречне тенденције које се у мањем или већем интензитету крију испод, на први поглед, монолитног и јединственог облика мале породичне групе. Указујући на основне противуречне тенденције у формирању и функционисању модерне породице олакшавамо приступ теоријском разумевању и тумачењу породице у оквиру савремене дисциплине која се њоме бави, али истовремено стварамо шире полазиште за објашњавање и тумачење промена које у последњим деценијама овог миленијума погађају породицу изазивајући на страни социолога породице забринутост за судбину њиховог предмета." (стр. 43.)

На тај начин се показује да се камен који ће Сизиф (или/и Сизифкиња) вечно уздизати изнад себе изгледа зове породица. Зато ће људи увек бринути о породици, а они од њих који се баве науком о породици, па дакле и науком о њеним новокомпонованим-пре(де)компонованим савременим облицима којима се још ни име не зна, имаће трајни задатак: да открију шта је то биће породице, понајвише борећи се са лажним представама о њој, туђим као и својим сопственим. Чини ми се да је, постављајући себи и овај циљ, А. Милић прешла тегобни пут, тражећи решење дилема и теоријско-методолошких преис-

питивања: чему наука о породици и зашто баш социологија породице?

У беконовском настојању и напору да створи макар обриси "новог органа" у социологији породице, А. Милић се опредељује да појмовну систематизацију приближи друштвеној пракси. Иако и сама примећује да такав метод "више упозорава на досадашње једностраности него што је у стању да појам (социјализације – прим Г.Т.) једнозначно позитивно постави". (стр. 235.) Држећи се, дакле, генералног начела о углобљености породичне појаве у друштвену праксу, она и само име "породица" смешта у друштвено-историјски контекст, а модерну породицу у њене нове "антиномије" које је данас дефинишу. Антиномије се показују и као неомеђене тенденције у којима породица, можда, није само пуки епифеномен. Ово илуструју наслови из друге главе првог дела књиге: Породица између друштвене производње и репродукције; Од породице као нуклеуса власти до надзиране породице; Породица између приватности и јавности; Између групног поретка и слободе појединаца; Породица између хијерархије и симетрије односа пол-род; Од дете-центричне ка породици без деце. (стр. 42-52)

Пошто је у првом делу књиге обавила "чишћење алата" у њеним осталим деловима, под називима "Анализа основних појмова" (II део); "Породица као процес" (III) и "Породица и друштво" (IV), А. Милић користи свој аналитички апарат да сажме и оцени огромну грађу из ове области, те тиме читаоцу, студентима и научној јавности, пружи прилику да се упознају са различитим гледиштима. Њој самој ова лепеза ставова, теорија и емпиријских истраживања служи да прокрчи пут до адекватних појмова (домаћинства, сродства, брака, пола/рода, детињства, родитељства, породичног ауторитета и вред-

ности.) те да расветли унутар-породичне процесе, постави елементе за породичну патологију и најпосле да се посвети *sum-tum bonum*-у сваке науке, тј. класификацији/типологији породице. Типологија породице се овде ставља у најшири друштвени и историјски контекст, тако да се може рећи да су то истовремено и фазе њеног развоја. Дакле, ауторкин предлог за историјску типологизацију има три модалитета: премодерна породица, модерна и пост-модерна породица, које се међусобно разликују у пет аспеката породичног живота: у начину организације свакодневног живота домаћинства, у садржају брака, у старосној и полној подели рада, у улози деце и међугенерациским односима, у нестајању ауторитарности и успостављању принципијелног ауторитета-заштитника, у промени односа јавно-приватно. Типологија је одиста глобална и у неким аспектима следи идеју прогреса у историји, али и краја историјског развоја, са остварењем пост-модерних одлика породице. Према речима саме ауторке, то су пре "пост-модерни идеали" него стварност породичног живота. (стр. 330)

Ова расправа, која има енциклопедијску свеобухватност, уџбеничку систематичност, као и димензију особеног критичког преиспитивања дисциплине и њених категорија, тешко се може обухватити једним кратким освртом. Овим прегледом не могу да се обухвате бројне идеје књиге, њен духовни рефлекс на теме којима се бави, њена самосвојност, начела на којима почива, као ни научно "вјерују" њене ауторке. На срећу, сам читалац ће бити вођен извесном унутрашњом динамиком књиге и вештином која је својствена говору учитеља. И то оног који не само да поушава већ упућује, усмерава и наводи на самостална решења. Томе припомаже и околност да је књига опремљена и обимном литературом. Тако изгледа да се теме

саме од себе нижу, отварају, расклапају, и неком својом, готово биолошко-космичком енергијом, чине причу.

Ова књига, односно матица идеја које су стављене у контекст расправе, има унутрашњу доследност коју јој дају социолошка критика и анализа као и моћ/способност да различите делове друштвене стварности постави једне наспрам других, проналазећи њихове специфичне релације. То је нека врста "природног" огледала породице, у којој се она види као жива, динамична појава, којој се и само име мења, те је од свих друштвених феномена најмање ухватљива и мерљива познатим принципима логоса и социолошке маште. А свако криво огледало ствара неодговарајућу слику породице. Зато се А. Милић залаже за расправу и дијалог, како о дисциплини која се бави породицом тако и о самој породици. Јер, то "није никако забава доконих научника", већ нужна потреба да се одговорно поступа са темом која може имати "далекосежне консеквенце за друштвени и породични живот људи" (стр. 53). А управо су то одлике ове књиге које је чине посебном, не само на нашем језичком подручју.

Ово стога што су други савремени и шириј публици знани радови о породици махом испрани и од саме примисли да се баш њима самима могу изазвати неугодне промене у свести и понашању људи, те се у таквим књигама не запажа ни освртање на етичке границе науке. (стр. 53) Наиме, објавити "нестајање породице", "смрт породице", данас је изгледа ствар "доброг укуса" код неких теоретичара породице. Иако се појава таквих књига може објаснити и тиме да се њима продрмава летаргично тржисте, чиме се потенцијални купац наводи на њихову куповину, не могу се разумети превиди који показују неодговорност аутора према теми којом се баве. По тако олако изреченим оценама о

судбини породице ове тиражне књиге су веома далеко од античког идеала мере. За разлику од тога, књига која је пред нама тежи објективном и одмереном приступу породици којим би се објаснила како њена трајност тако и њене промене. Тако А. Милић пише: "Процес разградње досадашњег појма породице и дисциплине која се на њему заснивала, има у виду реално слабљење породице као друштвене институције и јачање аутономне сфере појединца. Али у овој прилици ваља бити и опрезан. Постоји тенденција да се претерује са тврдњама о нестанку класичног нуклеарног обрасца породице и његовом заменом мноштвом алтернативних образаца од којих су неки у основи блиски појму те и такве породице, али други веома удаљени и ближи неким у основи непородичним феноменима. У већини најразвијенијих друштава где се тврди да су ови процеси увелико присутни, класичан породични образац је далеко од изумирања..." (стр 58). Одмереност у приступу породици види се и у настојању ауторке да теоријске иновације не буду новотарије, а критика старих појмова површна потрага за "пошто-пото" новим идентитетом науке.

На крају, надам се да у овај осврт не уносим превелику дозу личног ако кажем како осећам потребу да изразим захвалност Анђелки Милић што је смогла снаге да свим социолозима који се баве породицом помогне овим уџбеником, доприне сећи да курсеви из социологије породице добију нови квалитет. Из света сенке и непознавања она је, уз помоћ бројних писаца и истраживача са којима је у дослуху и дијалогу, извела породицу на светло сазнања. Посебно стога што њеној пажњи нису измакле нијансе, што је у "опште познатом" нашла и недовољну упитаност, у хармоничности и дисхармонију, у заблудама и истину, у крајностима и меру, у парадигмама и помодност, у знаку и означено, у постварености и живот, а у светској и нашој мисли о породици своје место, свој особени жиг и рукопис. У томе је снага и животност ове књиге. Пожелимо јој добар пут до читаоца, више издања у већем тиражу, а на дар нашој социолошкој заједници.